

University of Groningen

Michel Serres, De wereld onder de duim. Lofzang op de internetgeneratie. Amsterdam: Boom, 2014. ISBN: 9789089532329, 96 blz.

Zuurmond, Anouk

Published in:
Pedagogiek

DOI:
[10.5117/PED2022.1.007.ZUUR](https://doi.org/10.5117/PED2022.1.007.ZUUR)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2022

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Zuurmond, A. (2022). Michel Serres, De wereld onder de duim. Lofzang op de internetgeneratie. Amsterdam: Boom, 2014. ISBN: 9789089532329, 96 blz. *Pedagogiek*, 42(1), 127-130.
<https://doi.org/10.5117/PED2022.1.007.ZUUR>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

BOEKBESPREKINGEN

Michel Serres, *De wereld onder de duim. Lofzang op de internetgeneratie*. Amsterdam: Boom, 2014. ISBN: 9789089532329, 96 blz., € 14,90

Anouk Zuurmond
a.zuurmond@rug.nl

Het compacte boekje *De wereld onder de duim* van de Franse filosoof Michel Serres (1930 – 2019) is een liefdesverklaring. Het werk verscheen in 2012 en was het resultaat van Serres' onderzoek naar het ontstaan van een nieuwe generatie: de millennials. De snelheid waarmee jongeren met hun duimen hun mobiele telefoons en andere apparaten bedienen, vormde de inspiratie voor de titel van zijn werk, die in het Frans *Petite Poucette* luidt: 'Duimelijntje' in het Nederlands. Vaak zijn publicaties over de opkomst van de nieuwe generatie jongeren, grootgebracht in een digitale wereld, ofwel pessimistisch, ofwel competitief van toon. Pessimistische auteurs somberen over het beperkte vermogen van millennials om zich te concentreren en te memoriseren. Competitieve publicaties stellen dat docenten zich maar snel allerlei technologieën eigen moeten maken om zo de nieuwe generatie te kunnen bijbenen en de strijd om aandacht van hun studenten en leerlingen niet te verliezen. Serres' boekje is echter van een andere toon: zijn houding ten opzichte van de nieuwe generatie is vol lof. *De wereld onder de duim*, met als ondertitel *Lofzang op de internetgeneratie*, is te lezen als een oproep om het intergenerationele gesprek te herstellen, zonder in kritiek of rivaliteit te vervallen.

Het startpunt van Serres' denken over een nieuwe generatie is de constatering dat we ons bevinden op een kantelpunt in de geschiedenis, ingegeven door technologische ontwikkelingen: dat van de radicale democratisering van kennis. In het digitale tijdperk is informatie immers voor iedereen, ook zonder toegang tot universiteit of lidmaatschap van een bibliotheek, maar een muisklik verwijderd. Het nieuwe type jongere dat is ontstaan door deze manier van kennisverwerving dwingt iedereen in het onderwijs zichzelf een belangrijke vraag te stellen: 'Wie komen er tegenwoordig naar de basisschool, naar de voortgezette opleidingen, naar de universiteit?' (p. 8). Serres begint met het beantwoorden van deze vraag door Duimelijntje als

protagonist op te voeren; ze functioneert als een abstracte vertegenwoordiger van haar generatie, maar ook als concreet personage – een meisje met een mobieltje in haar broekzak en een eigen stem in de tekst, maar wel met een bijzonder uiterlijk. Duimelijntje heeft namelijk geen hoofd, zo stelt Serres. Haar hoofd is een ‘externe cognitiedoos’ (p. 37) geworden: de bron van haar kennis heeft ze in de vorm van een mobieltje in haar handen. Dat betekent dat Duimelijntje een radicaal ander type mens is: ze is verspreid over de gehele wereld aanwezig en haar lichaam en neurologische kenmerken zijn onvergelijkbaar met voorgaande generaties. Duimelijntje accepteert het daarom ook niet om stil te zitten in een klaslokaal. Ze heeft al eeuwen haar mond moeten houden en zal nu eindelijk van zich laten horen: ze kletst erop los en weigert zich nog passief over te geven aan het huidige onderwijs, waarbij haar lichaam als het ware wordt rondgereden in een auto met de leraar aan het stuur.

De breuk met voorgaande generaties is dus fundamenteel, maar, zo stelt Serres, wij geven jongeren onderwijs ‘binnen randvoorwaarden afkomstig uit een tijd die zij niet herkennen: gebouwen, schoolpleinen, klaslokalen [...]. Die randvoorwaarden dateren uit een tijd en zijn afgestemd op een periode waarin de mensen en de wereld anders waren dan nu’ (p. 23-24). Wat moet er gebeuren om het intergenerationele gesprek op gang te krijgen? En hoe kunnen we recht doen aan de capaciteiten van Duimelijntje? Volgens Serres moeten we in ieder geval twee aspecten van het huidige onderwijs herdefiniëren: de onderwijsruimte en de wijze waarop we ons curriculum vormgeven. De onderwijsruimte – in de vorm van bijvoorbeeld klaslokalen – is volgens Serres altijd een plaats van strijd en onderdrukking geweest. Om bestaande machtsstructuren te doorbreken moet de ruimte ‘verspreid’ worden: de onderwijsruimte moet in plaats van een ruimte van concentratie te zijn juist ‘verdund’ worden, gedistribueerd – zich uitbreidend naar andere (digitale) ruimtes en plekken. Bovendien kunnen we de Duimelijntjes met hun hoofd in hun handen niet een curriculum bieden dat gericht is op kennisoverdracht en kennisreproductie: met het externaliseren van kennis door het internet krijgt Duimelijntje immers de ruimte om ‘de gloeiende vreugde van het uitvinden’ te ervaren (p. 37). De taak van het huidige onderwijs is dus om de voorwaarden te creëren voor een pedagogiek van het uitvinden en van creatief denken. Dat kan alleen door een drastische wijziging van het curriculum: aparte faculteiten en verplichte vakken moeten worden afgeschaft, waardoor het ontdekken van dwarsverbanden tussen disciplines mogelijk wordt. Alleen door van de universiteiten een geplande ‘chaos’ en een ‘labyrint’ (p. 59) te maken, kunnen studenten en docenten immers het plezier van de verbeelding en de ontdekking ervaren. Serres’ pleidooi voor

een radicaal interdisciplinaire aanpak van ons onderwijs is ook ingegeven door zijn persoonlijke geschiedenis: hij begon met een studie wiskunde om vervolgens over te stappen op filosofie. De geesteswetenschappen en de natuurwetenschappen hebben elkaar immers nodig, zo constateerde hij: na de bom op Hiroshima kan niemand meer beweren dat natuurwetenschap niets te maken heeft met ethiek.

Het pleidooi van Serres voor interdisciplinariteit is ook te zien in de aard van zijn werk, dat zich lastig laat typeren of onder laat brengen in een bepaald hokje – en mede daardoor volgens sommigen ook moeilijk toegankelijk is. Zijn teksten zijn qua vorm vaak een reflectie van de niet-aflatende beweging tussen verschillende disciplines die hij inhoudelijk propageert; hij zet moeiteloos verschillende registers in, waardoor je zijn boeken als filosofisch traktaat, als wetenschapsgeschiedenis, als memoires én als literaire tekst zou kunnen beschouwen. Ook zijn pedagogische ideeën meanderen tussen de verschillende domeinen. De kritische pedagogiek is onmiskenbaar een inspiratiebron als hij scholen en universiteiten typeert als instituties van onderdrukking. Tegelijkertijd is zijn beroep op het centraal stellen van het unieke kind – immers, Duimelijntje is niet alleen een representant van een generatie, maar ook een individueel persoon – in te passen in de geesteswetenschappelijke pedagogiek. Door zijn expliciete aandacht voor de rol van het lichaam in het onderwijs resoneren ook ideeën uit de fenomenologische pedagogiek in zijn gedachtegoed.

Naast herkenning van bestaande tradities zal de pedagogisch geïnteresseerde lezer van Serres echter ook zien hoe diens werk een appel is om categorieën die fundamenteel veranderen in het digitale tijdperk, opnieuw te overdenken: die van tijd en ruimte. In bestaande pedagogische tradities wordt veelal een bepaalde spatiotemporele veronderstelling gehanteerd: de 'schoolse ruimte' is apart gepositioneerd, bijvoorbeeld tussen de privéwereld en de publieke wereld, en het pedagogisch handelen vindt plaats binnen een lineair tijdsverloop – het ontsluit het verleden en bereidt een generatie voor op de toekomst. Serres verwerpt echter het idee van lineariteit: de ervaring van tijd is niet eenduidig en er bestaat een continuïteit tussen heden en verleden. Hij werpt bovendien de vraag op wat het betekent voor de schoolse ruimte wanneer leerlingen op meerdere plekken tegelijk aanwezig kunnen zijn, verspreid in een digitale wereld, deels privé en deels publiek. Iedereen die in de afgelopen anderhalf jaar online onderwijs gevolgd of verzorgd heeft, herkent meteen de urgentie van dit vraagstuk.

Deze lofzang op de internetgeneratie kan makkelijk het verwijt krijgen van techno-utopisme: Serres lijkt zich immers in dit boek niet druk te maken over de duistere kanten van het internet. Hij is zich echter bewust van het

gevaar van misinformatie en dubieuze verdienmodellen; het zijn thema's die hij in andere publicaties oppakt. *De wereld onder de duim* is vooral een liefdevol essay, vol bewondering voor Duimelijntje en haar mogelijkheden, waarin de kern van het pedagogisch denken van Serres zichtbaar wordt. Het is daarmee een uitstekende kennismaking met het werk van deze filosoof.

Over de auteur

Anouk Zuurmond is opvoedingsfilosoof en als universitair docent verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen.